

Irena Kowalewska

Wileńska Wyższa Szkoła Rolnicza w Białej Wace (Litwa)

Opłacalność produkcji rolniczej w gospodarstwach indywidualnych na Wileńszczyźnie

W warunkach gospodarki centralnie planowanej stosowanie rachunku ekonomicznego w skali mikroekonomicznej nie było potrzebne. Gospodarstwa państwowe i spółdzielcze miały bowiem realizować głównie cele produkcyjne, a nie ekonomiczne. Ich zadania były ustalane odgórnie. Kierownictwo przedsiębiorstw otrzymywało bowiem szczegółowe zalecenia technologiczne i organizacyjne, nikt zaś nie oczekiwał od niego maksymalizacji wyniku finansowego.

Wprowadzenie gospodarki rynkowej, w tym prywatyzacja gospodarstw państwowych i utworzenie gospodarstw prywatnych, jako ważne zagadnienie postawiło określenie opłacalności poszczególnych produktów.

W Polsce skala zmian w ramach transformacji systemowej w rolnictwie była znaczna, jednak o wiele mniejsza od tego, co nastąpiło w krajach, gdzie władze poprzedniego systemu całkowicie zniszczyły gospodarke prywatną. Taka sytuacja miała miejsce w krajach opanowanych po II wojnie światowej przez były Związek Radziecki, w tym i na Litwie.

Podstawowe informacje o rolnictwie Litwy

Litwa jest krajem o charakterze rolniczym. Ogólna jej powierzchnia wynosi 65,3 tys. km², z czego użytki rolne stanowią 3,4 mln ha (2,9 mln ha grunty orne i pastwiska, 214 tys. ha łąki oraz 32 tys. ha sady i ogrody) [*Lietuvos Enciklopedija* 1989].

W 1938 r. na Litwie było około 3,8 mln ha użytków rolnych. Utrzymywano 1193 tys. sztuk bydła, 1187 tys. trzody chlewnej, 1241 tys. owiec i 550 tys. koni. Struktura agrarna litewskiego rolnictwa była korzystniejsza niż w Niemczech, Holandii, Szwecji i Finlandii. Przed wojną Litwa była więc znaczącym eksporterem produktów rolniczych, zaś rolnictwo było uważane za najważniejszy dział gospodarki narodowej [Szot 1995].

W okresie wprowadzania socjalizmu po II wojnie światowej przez 10 lat udawało się utrzymać prywatną własność ziemi. W późniejszym okresie nie uniknięto jednak uspołdzielczenia i upaństwowienia gospodarstw rolniczych. Mimo to

rolnictwo osiągało nadal dobre rezultaty. Na powierzchni 3,4 mln ha użytków rolnych na Litwie w roku 1990 utrzymywano 2422 tys. sztuk bydła, 2730 tys. sztuk trzody chlewnej, wyprodukowano 3,3 mln t zbóż, 1,6 mln t ziemniaków, 0,5 mln t mięsa, 3,2 mln l mleka [Szot 1995]. W okresie socjalizmu rolnictwo litewskie produkowało dwukrotnie więcej żywności niż wynosiły wewnętrzne potrzeby kraju. Nie liczono jednak wówczas kosztów produkcji, a te, mimo niskich cen energii i paliw, były bardzo wysokie.

Lata dziewięćdziesiąte przyniosły wiele zmian, zwłaszcza prywatyzację kołchozów i sowchozów, ponadto zwrot ziemi byłym właścicielom. Nastąpiła transformacja z gospodarki scentralizowanej do rynkowej. Uwalnianie cen dla rolnictwa litewskiego spowodowało gwałtowne pogorszenie jego sytuacji ekonomicznej. Wszystkie wskaźniki efektywności i produktywności obniżyły się kilkakrotnie.

W 1994 r. rolnictwo litewskie dostarczyło około 15% produktu krajowego brutto (PKB). Utrzymywało się z niego 33% ludności [Płoxszto 1995]. Struktura gospodarstw rolniczych, ze średnią powierzchnią 8,3 ha, przy stosowanej dotychczas technologii produkcji była mało efektywna. Wydajność pracy była niska, zaś wyprodukowana żywność droga. Sytuacja ekonomiczna kraju nie pozwalała na znaczne dotacje do rolnictwa. Otwarcie gospodarki litewskiej na rynek światowy, jakie nastąpiło w latach dziewięćdziesiątych, postawiło producentów żywności w sytuacji ostrej konkurencji z bardziej efektywnym rolnictwem Europy Zachodniej. Dla utrzymania krajowej produkcji rolniczej niezbędne stało się więc poszukiwanie sposobów obniżenia kosztów produkcji i wzrostu wydajności pracy. Warunkiem tego było wprowadzenie do gospodarstw rolniczych nawyku wykonywania rachunku ekonomicznego, celem poszukiwania najbardziej racjonalnych rozwiązań i działalności najwyżej dochodowej.

Cel i metoda badań

Celem badań była próba przedstawienia stanu i warunków funkcjonowania 20. celowo dobranych gospodarstw indywidualnych z rejonu wileńskiego z wykorzystaniem specjalnie opracowanego kwestionariusza wywiadu. Jako warunki wyboru przyjęto, iż:

- a) rolnicy musieli gospodarować minimum jeden rok;
- b) podjęli oni działalność gospodarczą, a nie tylko weszli w posiadanie gospodarstwa;
- c) chcieli udzielić informacji o gospodarstwie.

Podstawą do analizy były opisy gospodarstw oraz karty technologiczne sporządzone dla roślin uprawianych w badanych gospodarstwach, a także karty informacyjne dla produkcji zwierzęcej. Na podstawie tych kart przeprowadzono ocenę stosowanych technologii produkcji. Dane techniczne z kart technologicznych były

podstawą do obliczeń kategorii oceny relatywnej opłacalności produkcji. Celem określenia tendencji zmian tej opłacalności – wykorzystując te same parametry techniczne, lecz różne ceny – dokonano obliczeń nadwyżek bezpośrednich dla głównych rodzajów działalności w produkcji roślinnej i zwierzęcej za lata 1994 i 1995.

Organizacja gospodarstw

Gospodarstwa przyjęte do badań charakteryzowały się, jak na warunki rolnictwa litewskiego, stosunkowo dużym obszarem użytków rolnych. Przeciętna ich powierzchnia w roku 1994 wynosiła bowiem 29,55 ha. Niska była jednak jakość gleb (średni wskaźnik bonitacji dla UR, przy przyjęciu za GUS-em współczynnika bonitacji dla II okręgu podatkowego w Polsce, wynosił 0,69) oraz niski udział trwałych użytków zielonych w strukturze użytków rolnych (16,2%). Badane gospodarstwa wyróżniały się relatywnie niskimi zasobami siły roboczej. Średni poziom zatrudnienia na 100 ha UR wynosił bowiem 6,1 osób. Były one dobrze wyposażone w ciągniki, gdyż przeciętnie na 100 ha UR wypadało 6,9 ciągnika. Każde większe gospodarstwo posiadało kombajn zbożowy (1,8 szt. na 100 ha UR) i pełny zestaw maszyn rolniczych. Sprzęt nie był na ogół nowoczesny, ponieważ w większości gospodarstw zakupiono go od spółek rolniczych, które powstały po zlikwidowaniu gospodarstw państwowych.

Struktura zasiewów uwarunkowana była jakością gleb i czynnikami klimatycznymi. Przeciętnie 91% w strukturze zasiewów stanowiły zboża. W trzech gospodarstwach udział zbóż sięgał nawet 100%. W uprawie zbóż dominowały jęczmień i żyto. Udział owsa i pszenicy był niewielki. Okopowe, w tym głównie ziemniaki, stanowiły 6,5% powierzchni zasiewów i uprawiane były w 85% gospodarstwach, na małych powierzchniach. Wykorzystując wskaźnik oceny wzbogacenia gleby w próchnicę według Simona [za Pytkowskim 1978] wykazano pewne nieprawidłowości w gospodarowaniu substancją organiczną w glebie, bowiem w kilku gospodarstwach wskaźnik był bardzo niski, a w jednym gospodarstwie nawet ujemny. Wysoki udział zbóż powodował więc obniżenie żyzności gleby. Utrzymywanie przez długi okres czasu takiej struktury zasiewów może być jednym z powodów trwałej obniżki plonów roślin.

Dotychczas produkcja roślinna była głównym działem w większości gospodarstw rolniczych. Brak zainteresowania produkcją zwierzęcą był spowodowany tym, że rolnicy prowadzili swoją działalność od niedawna i rozpoczynali inwestycje od zakupu ziemi oraz sprzętu rolniczego. Produkcja zwierzęca zaspokajała tylko potrzeby spożycia wewnętrznego, ale w przyszłości rolnicy zamierzali zwiększyć również liczbę zwierząt. Średnio obsada zwierząt wynosiła 16,2 SD/100 ha UR.

Produkcja zwierzęca była prowadzona prawie we wszystkich gospodarstwach. Bydło i trzodę chlewną utrzymywało po 85% badanych gospodarstw, owce 25% i kozy 5%.

Ocena opłacalności produkcji rolniczej

Są różne sposoby ustalania opłacalności i dochodowości produkcji. Relatywnie najłatwiejszą metodą jest ustalanie poziomu nadwyżki bezpośredniej, którą stanowi różnica między wartością produkcji a kosztami zmiennymi lub bezpośrednimi. Opłacalność natomiast jest to relacja efektu do nakładu. W badaniach obliczono więc wartość nadwyżki bezpośredniej w przeliczeniu na jeden lit kosztów bezpośrednich.

W analizie dotyczącej produkcji w grupach gospodarstw możliwie są dwa podejścia. Pierwsze polega na liczeniu średniego poziomu plonów, wydajności zwierząt, nakładów, a następnie (uwzględniając ceny) obliczeniu wartości efektów produkcyjnych oraz kosztów. Drugi sposób polega na odrębnym liczeniu poszczególnych kategorii ekonomicznych dla konkretnych gospodarstw i dopiero wówczas obliczenie średniej dla całej badanej zbiorowości. W badaniu posłużono się drugim sposobem obliczania.

Punktem wyjścia do analizy ekonomicznej jest ocena poziomu nakładów, które po przemnożeniu wielkości technicznych, rzeczowych (kg, l, godz. itd.) przez ich ceny jednostkowe stają się kosztami. W tabeli 1 przedstawiamy więc poziom kosztów, jakie ponieśli rolnicy w produkcji sześciu podstawowych roślin uprawianych w gospodarstwach.

Na koszty bezpośrednie składały się: materiał siewny (którego cena odpowiadała cenie skupu, ponieważ rolnicy nie kupowali materiału kwalifikowanego, lecz stosowali nasiona wyprodukowane we własnych gospodarstwach), środki ochrony roślin, nawozy mineralne, paliwo i smary, najem robotników oraz koszt usług (kombajnowanie, orka, kultywatorowanie).

Tabela 1.

Poziom kosztów bezpośrednich w produkcji roślinnej w latach 1994 i 1995

Nazwa rośliny	Koszty bezpośrednie w latach [lit/ha]		
	1994	1995	Relacja 1994=100
Żyto	301,6	388,5	128
Owies	326,5	404,3	124
Jęczmień	309,3	387,4	125
Pszenica	317,5	400,0	126
Ziemniaki	1847,4	2251,0	120
Buraki pastewne	180,3	211,5	117

Źródło: Badania własne.

Ceny zbóż w 1994 r. wynosiły od 200 do 300 litów za 1 t, natomiast w 1995 r. wahały się od 350 do 500 litów. Zmiana spowodowana była określoną polityką państwa. Ponieważ plony jarych zbóż w roku 1995 osiągnęły poziom zaledwie 15 dt/ha (susza), aby więc złagodzić krytyczną sytuację rolników, ceny skupu podwyższano kilkakrotnie. Dało się również zauważyć tendencję wzrostową innych składników kosztów bezpośrednich. Na przykład, cena nawozów mineralnych w 1994 r. roku wynosiła 385 lit./t w przypadku saletry amonowej i zwiększyła się w 1995 roku o 50% (do 575 lit./t). Podobnie było w przypadku innych nawozów, np. cena superfosfatu wzrosła o 36%. Ceny środków ochrony roślin, usług i paliw w roku 1995, w porównaniu z rokiem poprzednim, wzrosły w mniejszym stopniu, np. kombajnowanie 1 ha zbóż w 1994 r. kosztowało 100 litów, a w 1995 r. 120 litów (wzrost o 20%).

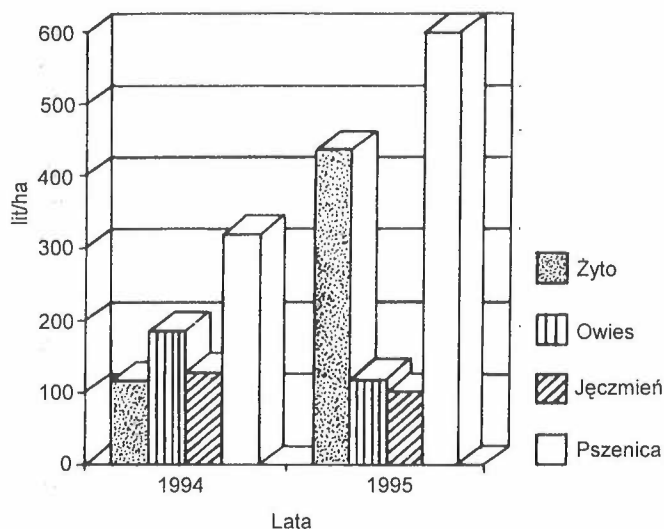
W strukturze kosztów wysoki był udział usług. Wynosił on bowiem 13% wszystkich kosztów bezpośrednich. Nakłady na nasiona stanowiły 12%, zaś na nawozy mineralne około 10%.

Najmniejsze koszty ponosili rolnicy przy uprawie buraków pastewnych, ale nie jest to roślina towarowa. Wileńscy rolnicy uprawiają bowiem buraki wyłącznie jako paszę dla zwierząt utrzymywanych w swoich gospodarstwach. Zdecydowanie wyższe nakłady ponosili rolnicy na produkcję ziemniaków, które są podstawową rośliną okopową na lekkie gleby dominujące na Wileńszczyźnie. Z badań wynika, że w 1994 r. koszt uprawy ziemniaków był 9,2-krotnie wyższy niż produkcji buraków. Wynika to z faktu, że buraki były uprawiane bez stosowania nawozów mineralnych i środków ochrony roślin, jedynie na oborniku, którego wartości w kosztach nie uwzględnia się.

W uprawie ziemniaków rolnicy stosowali najwyższe i to rosnące nakłady. Koszt produkcji buraków w 1995 r. zwiększył się o 17%, natomiast ziemniaków o 20%. Roślinami, na które w 1994 r. rolnicy ponosili najniższe koszty były żyto oraz jęczmień. Koszt produkcji jęczmienia w 1994 r. był nieznacznie wyższy (o 2%), natomiast w 1995 r. nakłady przy obu roślinach się wyrównały. Koszt produkcji żyta – porównując z poprzednim rokiem – wzrósł o 28%, natomiast jęczmienia o 25%. Najwyższe koszty wśród zbóż ponoszono na produkcję owsa, ale uprawiało go tylko 40% badanych gospodarstw. W badaniach nie brano pod uwagę kosztów produkcji pszenicy, ponieważ nie jest to roślina odpowiednia na gleby lekkie i dlatego uprawiano ją rzadko.

Na rysunku 1 prezentujemy poziom nadwyżki bezpośredniej na 1 ha uzyskanej w produkcji zbóż.

W 1994 r. najbardziej opłacalną rośliną był ziemniak, ale z powodu wysokiej pracochłonności był uprawiany na małych obszarach, ponieważ sadzenie i zbiór odbywały się głównie ręcznie. Drugą pod względem opłacalności rośliną była pszenica, lecz na glebach Wileńszczyzny rolnicy zazwyczaj nie podejmują się jej uprawy, ponieważ wymaga ona gleb lepszych. Z badanych gospodarstw zaledwie

Rysunek 1.

Poziom nadwyżki bezpośredniej z produkcji zbóż na 1 ha w latach 1994 i 1995

Źródło: Badania własne.

co piąte uprawiało pszenicę na wybranych enklawach gleb lepszych kompleksów, na średnim obszarze około 1,5 ha.

W większości gospodarstw rolnicy uprawiali rośliny nadające się na gleby lekkie. Wśród roślin zbożowych można wyróżnić owies, którego przewaga w poziomie nadwyżki bezpośredniej na 1 ha nad żytem wynosiła około 60%, a nad jęczmieniem 45%. Najmniej opłacalną rośliną w 1994 r. było żyto. Poziom nadwyżki z niego w porównaniu z jęczmieniem nie przekraczała 90%, a w stosunku do owsa wynosiła 63%. W 1995 r. sytuacja zmieniła się diametralnie. Najbardziej wzrosła opłacalność produkcji żyta i to prawie 4-krotnie, zaś rolnicy uprawiający owies znaleźli się w najbardziej niesprzyjającej sytuacji, ponieważ poziom nadwyżki bezpośredniej obniżył się o 35%. Również w gospodarstwach uprawiających jęczmień dało się zauważyć spadek nadwyżki bezpośredniej o około 20%. Z kolei ziemniak, chociaż nadal pozostał rośliną opłacalną, w 1995 r. zajmował już zaledwie trzecią pozycję, po życie i pszenicy. Uzyskane dane potwierdzają fakt, że ziemniaki i żyto są odpowiedniejszymi roślinami na gleby lekkie. Uwzględniając poziom inflacji, który w 1995 r. wynosił na Litwie 30%, zmiany cenowe były korzystne tylko w przypadku niektórych roślin, a mianowicie: żyta, pszenicy i ziemniaków, ponieważ ceny ich rosły szybciej niż inflacja, natomiast dla pozostałych roślin wzrost nadwyżki bezpośredniej był spowodowany wyłącznie inflacją.

Porównując stan rolnictwa polskiego i litewskiego na podstawie pięciu roślin można stwierdzić, że w Polsce ziemniaki w 1994 r. miały 4-krotną przewagę nad

żytem i były najbardziej opłacalną rośliną we wszystkich badanych latach, tj. 1985–1994 [Klepacki, Kowalczyk 1995]. Drugą z kolei opłacalną rośliną w Polsce był jęczmień, którego poziom nadwyżki bezpośredniej był wyższy o 275% niż z żyta, natomiast na Litwie tylko o 10%.

Zaprezentowane obliczenia wskazują, że w warunkach rolnictwa litewskiego, gdzie silna jest ingerencja państwa w rynek, rolnikowi nie wystarcza sprawne posłużenie się rachunkiem ekonomicznym. Musi on bowiem dodatkowo uwzględnić ryzyko grożące z zewnątrz, m.in. wynikające z trudno przewidywanych decyzji rządowych.

W przypadku niskich zasobów środków finansowych lub konieczności korzystania z kredytów bądź pożyczek za kryterium oceny dobroci działalności można przyjąć efekt ekonomiczny w przeliczeniu na 1 lit zaangażowanych środków o charakterze kosztów zmiennych lub bezpośrednich.

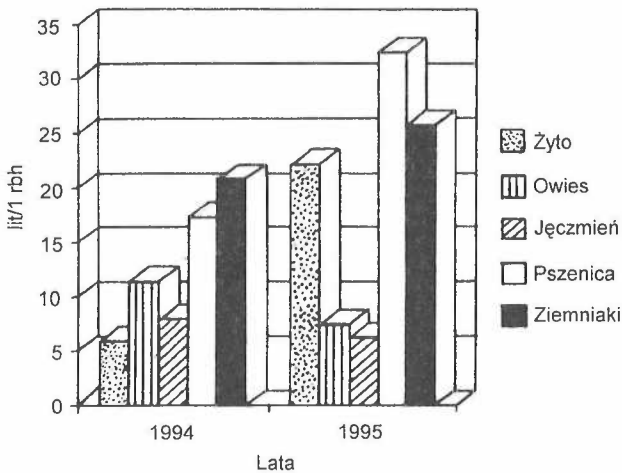
Obliczenia przedstawione w tabeli 2 wskazują, że ziemniak był najbardziej opłacalną rośliną w przeliczeniu na lit kosztów bezpośrednich. Utrzymał on swoją pozycję w roku 1994 i 1995, a nawet nastąpił 5% wzrost efektywności w stosunku do roku poprzedniego. Drugą z kolei rośliną była pszenica. W 1994 r. na wysokim miejscu był też owies, przy którym wartość nadwyżki wynosiła 0,58 lita na 1 lit kosztów bezpośrednich, czyli o 34% więcej niż z żyta i 23% niż z jęczmienia. W 1995 r. poziom nadwyżki bezpośredniej w uprawie żyta wzrósł o 172%, natomiast w produkcji jęczmienia i owsa obniżył się o 64%. Przyczyną tak dużych zmian była określona polityka państwa litewskiego, ponieważ w badanych latach Litwa stanowiła jeszcze rynek zamknięty. Rząd mógł więc kształtować ceny według własnego uznania. Przeprowadzona analiza wskazuje jednak, że dla gospodarstw, które mają mało pieniędzy, co jest typowe dla rolników rozpoczynających gospodarowanie, zalecać należałoby uprawę ziemniaków i żyta.

Na rysunku 2 przedstawiamy poziom nadwyżki bezpośredniej w przeliczeniu na 1 rbh. W gospodarstwach, w których czynnikiem minimum jest siła robocza na pierwszym miejscu trzeba stawiać te rodzaje działalności, gdzie nadwyżka bezpośrednia na 1 rbh jest najwyższa. Zawsze taką rośliną w badanych gospodarstwach

Tabela 2.

Poziom nadwyżki bezpośredniej z towarowej produkcji roślinnej w latach 1994 i 1995 w stosunku do kosztów bezpośrednich

Nazwa rośliny	Nadwyżka bezpośrednia w litach na 1 lit kosztów bezpośrednich w latach	
	1994	1995
Żyto	0,43	1,17
Owies	0,58	0,37
Jęczmień	0,47	0,30
Pszenica	1,00	1,51
Ziemniaki	2,64	2,78

Rysunek 2.

Poziom nadwyżki bezpośredniej z produkcji zbóż i ziemniaków w przeliczeniu na 1 rbh w latach 1994 i 1995

Źródło: Badania własne.

były ziemniaki, ale w przypadku kolejności zbóż nastąpiły istotne zmiany. O ile bowiem w 1994 r. korzystniejsza była produkcja owsa niż żyta, to w 1995 r. nastąpiło odwrócenie sytuacji.

Opłacalność produkcji zwierzęcej

Poza produkcją roślinną w badanych gospodarstwach występowała produkcja zwierzęca. Wprawdzie była ona dopiero w początkowym stadium rozwoju, można jednak obliczyć jej relatywną opłacalność. W tabeli 3 przedstawiamy poziom nadwyżki bezpośredniej z produkcji zwierzęcej.

Wśród badanych gospodarstw najbardziej rozpowszechniony był chów bydła, trzody chlewnej i owiec. Na towarową produkcję bydła składała się sprzedaż mleka, żywca wołowego z opasów i żywca z wybrakowanych krów. Na produkcję trzody chlewnej – sprzedaż tuczników i macior, zaś na produkcję owiec – wełna, sprzedaż skopów i starych owiec. W rachunku nadwyżki bezpośredniej do kosztów bezpośrednich zaliczono: pasze treściwe własne i kupne, mieszanki mineralne, koszt leczenia i inseminacji oraz, w kosztach trzody chlewnej, ziemniaki i Prowit.

Najbardziej opłacalną działalnością był chów bydła, przy którym nadwyżka bezpośrednia w roku 1994 wynosiła 938,1 lit./szt. strukturalną. W roku 1995 opłacalność bydła wzrosła o 67%. Drugą z kolei opłacalną działalnością była trzoda chlewna żywiona bez Prowitu, gdzie poziom nadwyżki bezpośredniej osiągnął 680

Tabela 3.

Poziom nadwyżki bezpośredniej z produkcji zwierzęcej w latach 1994 i 1995

Rodzaj nadwyżki i lata	Wpływy z działalności			
	bydło	trzoda	owce	
	bez Prowitu		z Prowitem	
Nadwyżka bezpośrednia w lit/szt.:				
1994	938,1	680,0	-1920,0	83,0
1995	1564,1	1430,0	-1170,0	87,0
Powierzchnia paszowa w ha:				
1994	1,3	0,9	0,9	0,3
1995	1,3	0,9	0,9	0,3
Nadwyżka bezpośrednia w lit/ha PP:				
1994	721,6	755,6	-2133,3	276,7
1995	1203,2	1589,0	-1300,0	290,0
Nadwyżka bezpośrednia w l/1lit kosztów bezpośrednich:				
1994	4,4	0,1	-0,3	2,8
1995	6,0	0,2	-0,1	1,8
Nadwyżka bezpośrednia w lit/rbh:				
1994	4,7	2,3	-64,0	4,2
1995	7,8	4,8	-39,0	4,4

Źródło: Badania własne.

lit/szt., natomiast w 1995 r. był o 110% wyższy. Następną opłacalną działalnością były owce, gdyż poziom nadwyżki bezpośredniej wynosił 83 lit/szt., natomiast w 1995 r. był tylko o 5% wyższy. Z kolei rolnicy utrzymujący trzodę chlewną żywioną z wykorzystaniem Prowitu ponieśli straty, ponieważ koszty bezpośrednie przekroczyły wartość ich produkcji.

W 1995 r. dało się zauważyć tendencję wzrostową w poziomie nadwyżki bezpośredniej. Przyjmując, że inflacja wynosiła 30% można stwierdzić, iż rolnicy utrzymujący bydło i trzodę chlewną żywioną bez Prowitu znaleźli się w najlepszej sytuacji, bowiem ceny ich produktów rosły szybciej niż inflacja. Inaczej sytuacja wyglądała w przypadku producentów owiec. Jak już wspomnieliśmy, nadwyżka bezpośrednia wzrosła tylko o 5%, czyli o 25 punktów procentowych mniej od stopy inflacji. Oznacza to, że realne dochody z owczarstwa spadły.

Przy przyjęciu jako kryterium nadwyżki bezpośredniej na 1 ha powierzchni paszowej (PP) wynika, że chów trzody chlewnej żywionej bez Prowitu okazał się działalnością najwyżej opłacalną. Jego przewaga nad produkcją bydła wynosiła w 1994 r. 5%, nad produkcją owczarską 173%, natomiast w 1995 r. odpowiednio 32% i 448%.

Porównując ceny produktów rolniczych zwierzęcych w latach badań stwierdzamy ich wzrost. Na przykład, cena 1 litra mleka zwiększyła się z 0,28 lita w 1994 r. do 0,50 lita w 1995 r. Cena żywca wieprzowego wzrosła z 3,5 lita do 5,0 litów za

kg, wełny z 3,0 lita do 5,0 litów za 1 kg. Zwiększyły się jednak nie tylko ceny produktów, ale i nakładów. W 1994 r. cena pasz treściwych kupnych wynosiła 0,3 lita/kg, a pasz treściwych własnych 0,24 lita/kg, natomiast w 1995 r. cena pasz treściwych kupnych i koszt pasz własnych własnych sięgał 0,4 lita/kg. Rolnicy musieli się więc zastanowić, czy kupować pasze z zewnątrz, czy produkować je we własnym gospodarstwie.

Poziom nadwyżki bezpośredniej na 1 lit kosztów bezpośrednich w produkcji bydła wynosił w 1994 r. 4,4 lita, a w roku 1995 – 6,0 litów. Była to najwyżej opłacalna działalność, ponieważ jej przewaga nad owczarstwem wynosiła 58%, a nad trzodą chlewną żywioną bez Prowitu w 1994 r. prawie 40-krotnie, natomiast w 1995 r. o 200% nad produkcją owczarską oraz 30-krotnie nad produkcją trzodową.

Obliczając poziom nadwyżki bezpośredniej na 1 rbh szacowaliśmy, że na krowę z przychówkiem (sztukę strukturalną) potrzebne są nakłady na poziomie 200 rbh, dla trzody chlewnej 300 rbh, a dla owiec 20 rbh rocznie [Katalog norm i normatywów 1991]. Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 3, najwyższą była wydajność pracy przy chowie bydła. Na drugim miejscu w 1994 r. była produkcja owiec, z przewagą o 83% nad produkcją trzody chlewnej żywionej bez Prowitu. Natomiast w 1995 r. sytuacja się zmieniła. Nadal najwyższą wydajność pracy osiągnęli rolnicy utrzymujący bydło, natomiast drugą działalnością stał się chów trzody chlewnej żywionej bez Prowitu, z przewagą o 9% nad produkcją owczarską.

Z prezentowanych danych można wnioskować, że najbardziej opłacalną działalnością w latach badań był chów bydła, z kolei następnymi utrzymanie trzody chlewnej żywionej bez Prowitu i owiec. Jednak owczarstwo nie jest działalnością rozpowszechnioną na terenie Litwy, zaś w badanych gospodarstwach znajdowało się średnio tylko po 1,35 sztuk tych zwierząt. Małe zainteresowanie owczarstwem wywodzi się z tradycji kulinarnych narodu litewskiego. Udział spożycia baraniny w łącznym spożyciu mięsa sięga bowiem zaledwie 2%. Od dawna na Litwie dominował chów bydła i trzody chlewnej, na które istnieje zbyt w kraju.

Wnioski

Przeprowadzone badania nie mają charakteru reprezentatywnego. Ich wyniki nie mogą więc być traktowane jako odnoszące się do wszystkich gospodarstw w kraju. Badania dają jednak podstawy do sformułowania kilku stwierdzeń.

1. Obliczając koszty, nadwyżki bezpośrednie i opłacalność produkcji roślinnej oraz zwierzęcej stwierdzono, że w warunkach jakie w okresie badań istniały na Litwie kierownicy przedsiębiorstw oraz właściciele indywidualnych gospodarstw mieli duże trudności z podjęciem określonych decyzji, dotyczących wyboru działalności produkcyjnej. Przydatność następczego rachunku ekonomicznego była tu bowiem niewielka. Wynikało to z określonej polityki państwa, która była trudna do

przewidzenia, a wywierała silny wpływ na ceny produktów rolnych i na opłacalność ich produkcji. Ingerencja państwa zmieniała więc kolejność działalności pod względem kryteriów przyjętych do oceny ich opłacalności.

2. Różne sytuacje ekonomiczne gospodarstw mogły powodować stosowanie odmiennych kryteriów wyboru działalności. W przypadku badanych gospodarstw kolejność tych działalności przy stosowaniu różnych kryteriów była jednak podobna. Z punktu widzenia lepszego wykorzystania ziemi należałoby preferować produkcję ziemniaków, żyta, trzody chlewnej i bydła. Przy maksymalizacji efektów w przeliczeniu na 1 lit zainwestowany w środki obrotowe najlepiej byłoby produkować ziemniaki i bydło, zaś pod względem osiągnięcia najwyższej wydajności pracy przodowały ziemniaki, żyto i bydło.

3. Przeprowadzone badania skłaniają do szerszej refleksji. Mianowicie, prywatne rolnictwo litewskie jest młodym składnikiem gospodarki narodowej kraju. Jego produkcja nie jest jeszcze konkurencyjna na rynkach światowych, ponieważ przy stosowanych technologiach produkcji wydajność pracy jest niska, a wyprodukowany produkt drogi. Należy oczekiwać, że otwarcie gospodarki litewskiej na rynek światowy postawi producentów w sytuacji ostrej konkurencji z rolnictwem Europy Zachodniej. Niezbędne jest więc poszukiwanie najbardziej racjonalnych rozwiązań i działalności najwyższej dochodowych. Na obecnym etapie ważne jest, aby rolnicy korzystali z doradztwa rolniczego. Istotne jest też obudzenie u rolników zmysłu przedsiębiorczości, której na ogół producentom rolnym, byłym wieloletnim pracownikom najemnym, po prostu brakuje.

Literatura

Katalog norm i normatywów. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1991.

KLEPACKI B., KOWALCZYK S., 1995: Zmiany w opłacalności intensyfikacji produkcji roślinnej w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Konferencja naukowa: Mechanizmy i infrastruktura rynku rolnego (część II). SGGW, Warszawa.

Lietuvos Enciklopedija, Vilnius, 1989.

Nowe ceny skupu. *Słowo Wileńskie* Nr 31. Wilno, 1995.

PŁOKSZTO A., 1995: Mit czwarty: Strategia dla rolnictwa. *Słowo Wileńskie*, 14.04.1995. Wilno.

PŁOKSZTO A., 1995: Prywatyzacja bez analizy. *Słowo Wileńskie*, 10.11.1995. Wilno.

PYTKOWSKI W., 1978: Ekonomika i organizacja gospodarstw (część IV) Organizacja produkcji roślinnej. AR w Poznaniu.

SZOT E., 1995: Początek reanimacji rolnictwa? *Słowo Wileńskie*, 31.03.1995. Wilno.

Profitability of agricultural production in private farms in Wilno area

The paper presented the result of the research devoted the profitability of plant and animal production in Lituania, especialy in Wilno region. It was stated that the farmers had a lot of problems with correct production decisions, because the change of economic conditions of production. Additionally, farmers produced with use very traditional technology, so their production were expensive and not competable with West European products. For development of production farmers need help from extension service.